

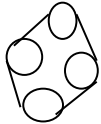
**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATIKO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI KEI NAI VAVAKOSO LOTU E SO...**

Julai 07, 2019: Penitiko 4 [Pentecost 4]

Bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni yukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

Ena macawa ogo Siga ni Turaga 07 Julai, 2019:

1. Ai Vakamacala baleta Nai I kei II Tui [I & II Kings]: *I. E dua ga nai vola, baleta ga ni rui balavu ka dredre me rauta me volai ena dua ga na vola vivigi [scroll], sa mani wase rua kina. Nai I Tui e rawa ni wase vakatolu: 1-2 nai otioi ni gauna ni veiliutaki nei Tevita kei nai tekivu ni veiliutaki nei Solomone, na luvena, me tui e Isireli [Isireli kei Juta]; 3-11 sa tukuni Solomone, ena nona vuku, maqosa ni nona veiliutaki; nona tara na Vale ni Soro kei na kena vakatabui; 12-22 sa baleta na veika a yaco ni sa oti ko Solomone, na nodra vakarorogo vei Rapoama, na luvei Solomone e rua na yavusa, ko Juta kei Penijamini ka nodra koro turaga ko Jerusalemi. Rauta na 930 [na gauna e soli, e nanumi ga – approximate]. Sa riba na 10 na yavusa ena nodra sega ni duavata ena veiliutaki kaukauwa nei Rapoama; era bulia nodra tui taumada ko Jeropoama, yavusa ko Ifereimi, na turaga nuitaki, qaga nei Solomone [wilika nai I Tui 11:1-25, 26-40], ka vakaitikotiko taumada mai Sekemi; sa veisau vakawasoma na kena koro turaga qai laki tini sara mai Samaria ni bera na kau vakabobula ki Asiria. II. Meda lesu tale ena tawase rua ni matanitu ni oti o Solomone: Ena gauna ogo sa tawase rua tu ko Isireli [Isireli kei Juta, raica I Tui 12] ka tekivu ena 930 BC/BCE. Sa lesu na matanitu ruarua ki na qaravi kalou tani kei nai valavala velavela. Ko Juta e veisau ga na tui ena kawa i Tevita, ia o Isireli e sega ni ka vou na vuaviri [coupe] sa tiki ni bula ni matanitu...sa veisau ga na tui ena veigauna. Nai II Tui e kune kina nai talanoa vakaloloma me baleti ira e 12 na tui Isireli kei na 16 na tui Juta. Ena loma ni 130 na yabaki sa toro sobu tikoga na bula e Isireli me yacova na 722 [II Tui 17:6], sa rusa vakadua ko*

Isireli ka ra kau vakabobula na Isireli mai vei Salamanasa na Tui Asiria. Ena matanitu tawase, e rua ga na tui erau vakayacora na veivakavou, ko ya ko Esekaia kei Josaiia, e vinaka na nodrau veiliutaki ka rauta ni oti e 136 tale na yabaki sa qai kau vakabobula ko Juta ki Papiloni mai vei Nepukanesa ena 586 BC/BCE. Ena loma ni gauna ni butobuto oqo, sa tukuna nai VT ni 30 na tamata ni Kalou [parofita] eratou valataka na dina kei na dodonu ni Kalou ko Jiova. E rua vei ira na rogo oqo ko Ilaija kei Ilaisa. III. Nai I&II Tui e sega walega ni tukutuku ni veigauna ka vakabibitaki kina na veisiga bibi kei na veika e yaco, ia na kedrai tukutuku talega na matatamata digitaki ni Kalou ka tukuni mai ena NONA RAI NA KALOU; e sega ni lesoni ga ni vuli vuku [academic], ia sa baleta talega na bibi ni bula ni tamata [Theological]. E va nai wasewase levu ni nodra bula na Isireli: 1. Nodra veiliutaki na Qase, tekivu mai vei Eparaama ka yaco yani vei Josefa; 2. Na parofita mai vei Mosese ki vei Samuela [na parofita vakataki Aisea, Jeremaia, Isikeli, etc era parofisai ena gauna ni Tui]; 3. Na Tui: Saula, Tevita, Solomone, Rapoama...[tawase rua na matanitu] ko Juta e tomani yani na kawa i Tevita...Apija....Eapi ki vei Setekaia, me yacova na kau vakabobula ki Papiloni. Na matanitu 10 na yavusa a tui ko Jeropoama, veitaravi ka levu na vuaviri me yacovi Osea ka vuaviri mai vei Asiria ena 722 ka ra kau vakabobula na Isireli ki Asiria; oti kina na matanitu o Isireli. 4. Na Bete e Juta... mai vei Josua kei vei Kaiafa [gauna nei Jiu]... era vakabete talega o Isireli, ia sega mai na kawa i Livai. Enai Vola Tabu vakavavalagi, se Vakaviti [e duidui mai nai tuvatuva ni VT vakaIperiu, eda sa goleva oti ko ya], nai tukutuku baleti ira na tui e kune ena 4 nai Vola: 1. I Samuela: Samuela ki vei Saula; 2: II Samuela: Baleti Tevita; 3. I Tui: Solomoni ki vei Eapi; 4. II Tui Eapi ki vei Setekaia. Ni ko wilika tiko nai vola e dau tukuni mai me wiliki na Tukutuku ni kedrai vola na Tui Juta ... kei Isireli [History of the Kings of Judah, I Tui 14: 29, 15: 7etc., ... kei na II Veigauna 16:11...eso nai tukutuku oqo sa tiko ga ena Tui kei na Veigauna]. IV. Na veiliutaki vakatui ena gauna ko ya e duidui sara mai na veiliutaki ni Ranadi mai Peretania, ko ya e veiliutaki ga [reign of monarchy] sega ni vakatulewa [rule], na matabose, e vakatulewa [parliament...Prime Minister, President...democracy]. Enai VT, na Tui sa veiliutaki [reign] ka vakatulewa [rule], sa nona na kaukauwa taucoko [absolute power] ka tau nona lewa [decree] ka sega ni dua e rawa ni saqata. Ena vakasama oqo sa bibi kina na nona bula na Tui me veitaratara kei na Kalou, ka vakayacora na lewa ni Kalou, ka ra veivakasalataki vua na tamata ni Kalou, na bête se parofita. Eda raica tiko oqo ena veituberi nei Ilaija na Parofita, vakasalataka na tui se vunauca na tui ke cala e mata ni Kalou. Eda sa vakadeitaka ga na vakasama ni nodra talaidredre na tamata vua na Kalou: ni ra talaidredre era na totogi se vakavulici, ni ra na talairawarawa, era na vakalougatataki [na formulae: talaidredre = totogi...vakavulici; talairawarawa = vakalougatataki: disobedience = punishment; obedience= blessings]. 4. Sa nanumi ni a vola ko Jeremaia, se eso na parofita. Na Tui I [22 na wase] & II [25 na wase] e rawa ni ko wilika ga ena 2 na aua.

I. 2 Tui 5: 1-14 [wilika talega na 15-27]: I. Erau dau veivaluvaluti vakawasoma na matanitu e rua oqo: ko Isireli kei Siria, ea kabai ka vakadrukai oti ko Isireli, ka sa kau kece nai toki ni valu ki Siria; ia sa qai yaco ga mai oqo na gauna vinaka me sa ruru kina nai valu, edua na gauna ni vakacegu. *Sa talei nida wilika ena tikina 1, ko ya ni sa dau vukei Nemani na Kalou ko Jiova me vakadruka nona meca. Sa dusia tikoga ni Kalou e vakatau ga vua o cei ena vukea me yaco kina nonai naki vaKalou. Enai talanoa oqo e talei dina:* E dua vei ira nai toki ni valu ko ya na gone yalewa lailai ni Isireli, ea sega ni tukuni na yacana. **II . Nai talanoa talei oqo sa dusia na nona sega ni guilecava na Kalou ko Jiova na goneyalewa bobula oqo, dina ga ni gone ka tuvanua, sega ni tukuni na yacana, ia e dua e kila ka vakabauta na Kalou ko Jiova. Dina ga ni sega ni tiko e Isireli, sa tiko ga vua na nona vakabauta na Kalou ena vanua tani e tiko bobula kina. E sega sara ni taroga na Kalou se ena vosa vakaLau ‘vakatatakataka’ na Kalou. Bobula se galili, sa sega ni taroga na Kalou, ia sa tukuna ga na Kalou!** Ea vakadewataka na goneyalewa bobula oqo na veivakabulai ni Kalou ko Jiova vua na marama na watini turaga ni valu, ka dewa sara yani vua na nonai liuliu na Turaga ni Valu ko Nemaani, ia, sa dewa sara yani vua na Tui Siria kei na Tui Isireli. Mai vua na Tui Isireli ki vua na parofita, ko koya me vakayacora na cakacaka vaKalou ni veivakabulai. Dina ga ni a veilecayaki na Tui Isireli, ka sega ni kila sara na ka me vakayacora; nanuma ga ni dua nai vadi lawaki nei Tui Siria; ia e vinaka ga ni sa vakadewataki yani nai tukutuku mai vale levu vua na parofita ko Ilaisa. **III. Nai talanoa oqo sa vakadeitaka tikoga ni rawa me ia na veivakabulai na Kalou ena ligana na Nona tamata, ko ya na Parofita ko Ilaisa. Sa ka bibi na kena rogoci ka vakayacori na veika sa dusia na tamata ni Kalou, ka me kua sara ni vakawaletaki se beci nai vakaro sa tukuni mai. Sa uasivi ga ni a tiko na Daunivakasala me vakadodonutaka na nona veibeci kei na cudru ni turaga ni valu. Na dei ni nodra vakabauta na tamata nei Nemaani, sa tautauvata kei na dei ni nona vakabauta na gone yalewa bobula ni Isireli, ka sa duatani mai na vakabauta nei Nemaani. Ni vakayacora ko Nemaani na veika sa vakaroti vua ko ya, me toni ‘vakavitu’ [kenai balebale me taucoko na nona vakasavasavataki] ena Joritani, sa na vakabulai kina. Dina ga ni tu talega na uciwai mai Tamasiko, Siria, ia sa bibi ga na vakabauta kei na talairawarawa ki na veika sa vakaroti vua.** IV. Sa vakadewataki tikoga yani na kaukauwa ni Kalou ko Jiova: taumada mai vua na goneyalewa bobula ni

Isireli, taumada vua na marama na Radi ni Turaganivalu, ki vua na Turaganivalu, veirau na Tui ni rua na vanua se matanitu, kei Nemaani ena nona sa vakabauta na Kalou vou ogo ko Jiova, me sa nona Kalou ka me sa kauta yani me Kalou talega ni nona vanua. Sa talei na veika e rawa ni yaco ni kauwaitaki ka rogoci na nona vosa na gone yalewa lailai ko ya, sa tara na matavuvale, sa tara sara yani e rua na matanitu kei na kena veiliutaki...sai tukutuku matanidavui koya! V. *Sa vakaraitaka ga ni Kalou ogo ko Jiova, e sega walega ni Kalou ni Isireli, ia sa Kalou ni Siria se Kalou ni vuravura. Na gele ni Isireli e kauta ko Nemaani e rairai nanumi ni gele tabu e Isireli ka me la'ki tomana kina na Nona qaravi ko Jiova mai Siria. Sa kaya ko Nemaani ni na laki cuva vei Jiova ena gele koya ka kerea na veivosoti ni parofita ni na cuva talega vua nona kalou...sa dua na tikina vinaka ni veitalanoa? E kai Siria ko Nemaani, ka dauqaravi kina nona kalou ko 'Rimoni' ia sa gadreva me veisau ka me la'ki qaravi Jiova kina. VI. *Tikina 21-27: Nai kuri ni talanoa ogo na kocokoco nei Keasi e dua na vakaillesilesi liu nei Ilaisa, sa ka rerevaki dina...sa ka rerevaki dina vua na tamata ka via muria na Kalou, me vakayagataka na yaca ni parofita ni Kalou, se na yaca ni Kalou me rawata kina na veika me nona ga. Sa sauti Keasi na nonai valavala; e na sauti keda talega ke cala na nodai naki...vuli mai vua na parofita ko Ilaisa, ka sega vei Keasi! VII. Veitalanoataki Nemaani, na gone yalewa lailai ni Isireli [raica mada nai tavi kei na digitaki ni yalewa se marama me vakavuna na veivakabulai] kei na Parofita; na veika sa yaco ena vanua e rua, na politiki, na lotu, na duidui vanua kei na matanitu duidui.**

B Ai Vakamacala ni Same: *Era vakayagataka na Iperiu na Same me tiki ni nodra soKalou, tiki ni nodra sokalou ena kena wiliki, ena masu kei na nodra bulia nodra masu. Sa vakayagataka ko Jisu ka ni kawa mai vei ira na Iperiu. Eda sa vakayagataka vakalevu na Lotu VaKarisito baleta talega ni tiki ni bula nei Jisu kei ira nai apositolo kei ira na tamata Lotu VaKarisito. Sa uasivi meda bulia noda masu mai na veisame sa volai tu: noda vakacaucautaka [praise], vakavinavinaka [thanks], noda kerekere veivuke [help] vua na Kalou. E wase vakalima na Same ka ra veiwekani kei nai vola e lima ka vakatokai mei vola nei Mosese, na Penitatuki [Penteteuch-pente- 5, teuch-vunau se lawa]. 1. Na 1-41 sa veiwekani kei nai Vakatekivu [Genesis], na buli kei vuravura, nai valavalaca ni tamata kei nai tekivu ni cakacaka ni veivueti ni Kalou. 2. Na 42-72 sa veiwekani kei na Lako Yani [Exodus], na cakacaka mana ni Kalou ena Nona veivakabulai vei ira Nona tamata. 3. Na 73-89 sa veiwekani kei na Vunau ni Soro [Leviticus] sa baleta na veiqaravi ni Kalou me solia nai vakarau, vunau se lawa mera vukei kina na tamata ena nodra bula, bula yadua kei na bula veimaliwai vaka veiwekani. 4. Na 90-106 sa veiwekani kei na Tikovoli mai na Lekutu [Numbers], nai kuri ni lakolako ki na vanua ni 'sucu kei na oni' kei na kedrai wiliwili na lewe ni matatamata digtaki kei na vanua me nodra. 5. Nai ka lima ni wasewase na Same 107-150 sa salavata kei nai Vakarua [Deuteronomy-deutero -2, nomy, mai na nomos- lawa] sa vakabibitaki kina na veivakurabuitaki ni Nona veivakabulai na Kalou ka sa dodonu ga me ia Vua na veivakacaucautaki kei*

na vakavinavinakataki. Na Same oqo sa dauvakayagataki vakalevu ena soKalou e vale ni soro se na veivale ni lotu. Me tukuni tale, sa rawa nida vakayagataka meda bulia kina na noda masu kei nai vakarau ni soKalou. 6. Na Same e 30 e tiko ni matai ni wasewase ka salavata kei nai Vakatekivu, na veivuli, na lutu ni tamata kei na tekivu ni cakacaka ni veivakabulai ni Kalou.

Same 30: Sa lakova oti se kila vinaka na vutugu na Daunisame ni vakila ni yali na Kalou ena nona bula. Ia sa vakadeitaka nona vakabauta ka vakavinavinakataka na veivakabulai ni Kalou. Na ‘Vale’ nei Tevita ka sega ni Vale ni Soro’ ka macala ni a qai tara na Vale ni Soro ena gauna nei Solomoni. 1-5 sa tu eso era totaki Saula ka gadreva lo me kua ni yaco na veiliutaki nei Tevita. Na masu ena veigauna dredre vakaoqo sa daurogoca na Kalou ka vakaraitaka tikoga na Nona loloma levu. Sa kacivi ira na yalosavasava mera vakarokorokotaka na Kalou sega ena Nona dauveitaqomaki ena veigauna sa oti, sa dusia tikoga na Nona dina, na Nona Vinaka, kei na Nona veivakabulai na Kalou. Sa dodonu ga me seretaki ka marautaki na cecere ni Nona veisereki se veivagalalataki na Kalou. II. 6-7 sa tu na veika vakavuravura ka da nanuma na tamata me yavutaki kina na bula se maroro'i kina na bula, ia oqori sa ka vakatikina ga, sa sega ni tudei se tawamudu. Ni vakararavi se vakanuinui ga na tamata ki na veika e bulia na tamata, ena sega kina na tudei, e yaco koso, *baleta ni yavu nuku ga.* III. 8-12 Na sala taudua ga me tarai kina na bula ni tamata ena kaukauwa kei na loloma tawa yalani ni Kalou ko ya, ena nona lako yani ka kabi Vua. Na Kalou ga sa tudei ka tawamudu ka sa dodonu me yavutaki ka vakararavitaki kina na bula ni tamata. IV. Sa Same totoka na Same 30 ka sa sureti keda meda waraka na Kalou [wait on the Lord] se vakarorogo vua na Kalou, ka waraka nai sau ni noda masu ena nona gauna ga na Kalou. Eda wawa ena vakabauta ni na yaco mai na nona veisiko na Kalou ena gauna ni galili kei na gauna ni sa yali nai nuinui. Sa bibi ga ni veigauna kece ko ya meda ia tikoga vua na Kalou na vakavinavinaka kei na vakacaucautaki Koya.

C. Ai Vakamacaka me baleta nai vola ki Kalatia:

Vola ko Paula mai Anitioki ena 49 AD/ACE ni bera na bese mai Jerusalemi ena yabaki 50 ka saqati ira na Jiu ka ra tovolea me vakacuruma ena bula vaKarisito nai vakarau vakajiu mei kuri ni vakabauti Jisu. Sa vakadeitaki ga na ciqomi Karisito, vakabauti koya, sa kune kina na bula vou...sa sega ni kenai kuri na muri lawa, me vaka ga sa vakadinadinataka ko Paula ena

nona bula, e liu ka qai kunei Karisito ka sa valalagataki koya mai nai 'vua'. Sa vakadeitaka ko Paula na uto ni vakabauta, ko ya na veivalalagataki sa veisereki kina ko Jisu Karisito mai na veivesuki ni Lawa:5:1, "O koya mo dou qai tu dei ena lalaga sa vakalalagataki keda kina na Karisito, ka mo dou kakua ni vakataotaki tale enai vua mo dou bobula kina." Nai vola ogo e kaya o Martin Luther 'ni nonai vola talei ka vakayagataka na vosa 'me rau vakamau' vata kei nai vola ka vola ko John Bunyan e rawai koya talega vakalevu nai vola ogo: A cava na vuna? 1. Baleta ni tara na bula e loma ni tamata yadua, me vaka na cudru [emotion]; 2. Tara sara na bula vakayago, me vaka na nona tukuna na nona tauvimate [personal]; 3. Tara na vakasama vuku, me vaka na veivakasama ni nona a Farisi e liu, na Lawa kei na nona veibataka na galala sa kauta mai ko Karisito [Intellectual]; 4. Tara na bula vakayalo...na macawa ni bula ni vakararavi e na veivesuki ni Lawa ka bobula kina e liu kei na veisereki me 'bobula' nei Karisito, sa yaco kina na galala dina [spiritual]; 5. Sa tonotonomata, sa tukuna vakadodonu ko Paula na leqa sa coko kina ko Pita kei iratou na vo ni apositolo ena nodratou totaka na nodra cilivi na kai matanitu tani; sa saqata vakaukauwa ko Paula [controversial]. Ogo na veileti e loma ni lotu, sa ka levu talega ea vakayacora ko Martin Luther, ena nona a coqa na lotu Katolika ka valataka kina na Veivakavoui ni lotu [ke so na gauna, wilika na '95 Theses' nei Luther -reformation]. Sa sega ni ca na kena tukuni na ka dodonu ena loma ni lotu me vakataka na ka e cakava ko Paula [controversial]. Nai naki dina ni nona cakacaka vakaukauwa kei na nona vakararawataki ena nona vunautaka nai Tukutuku Vinaka baleta ga ni vakabauta ko Paula ni solia vua na Turaga ko Jisu nai lesilesi ogo. Sai solisoli mai Vua na Kalou ki na nona bula me vakalotutaki vuravura, se me buli tisaipeli e vuravura raraba. Sa vakayacora ena gauna ni nona bula vakatamata, ka vakayacora tikoga ogo ena vuku ni vosa ka vola meda wilika, vakabauta ka cakacakataka. Dina ga ni tamata vuli vinaka ko Paula kei na nona buta vinaka enai vakavuvuli vakaJiu ka ni Farisi ko koya. Dina ga ni a sega ni dua vei iratou na tisaipeli taumada nei Jisu o Paula, ia sa vakadeitaka ni Tukutuku Vinaka sa mai kila ka vakabauta sa vakaraitaka se vakatakila [revelation] vua ko Jisu Karisito taumada ena sala mai Tamasiko[Cakacaka 9:1-22; 26:12-18].

C. Kalatia 6:1-16: Sa ulutaga levu ni veitikina ogo sai koya na noda veivuketaka ni colata nai colacola ni noda bula ena veisiga. Dua na kenai vakaraitaki: ke cala e dua nai tokani, sa dodonu sara vei ira sa lotu mera vukei koya me rawa ni raica vou tale nona sala, ka me kakua sara ni vakalaivi de na ca vakalevu na bula ko ya. Sa ka bibi talega vei keda eda dauveivakasalataki tiko me dina ka dodonu noda bula, me kakua na 'veivunauci vakai Rakasala.' II. E dredre meda vakalialia e dua, baleta eda sa vakalialiai keda ga, na ka eda cakava ena sala duka ena sauti keda talega. Na Kalou, e sega ni rawa ni vakalialiai, ia eda vakalialiai keda tikoga. Na veika ca e vakayacori lo se caka vakavuni, ena dua ga na gauna, e na qai

basika mai...ena dredre me vunitaki na Dina. Sa dina sara ko ya! Ke ko bula voli ena veituberi ni Yalo Tabu, ena vaKalou na nomui valavala ni bula, ia ke ko bula voli ena veika vakayago ena vakayago talega na nomu bula. Eda na ‘dui seva ga na bua eda a tea’ se ‘lutu na niu ka lutu ni vuna’. III. **Sa sega ni dodonu me kau tale mai na vakasama ni muri vunau se lawa [Laws] ena bula vou vaKarisito,** me vaka na kena sugumaki tale mai na cilivi, eda sa vakanadakuya ko ya. **Ko Paula e dua ga na ka sa cibitaka se rekitaka, ko ya na kauveilatai ni Turaga ko Jisu, baleta ena vuku ni mate nei Jisu ena kauveilatai,** sa mate talega kina na veika vakayago e dau gadreva se boletaka, ko ya na veika vakavuravura. **Sa sega ni ka bibi mo cilivi se sega ni cilivi, sa ka bibi ga ni ko sa buli vou ka tamata vou ena vuku ni vakabauti Jisu Karisito.** **Oi keda na tamata vakabauta vaKarisito eda sa vakarorogo ga ka qali taudua ga vei Jisu Karisito. Ko Jisu Karisito ga na nodai Nuinui.** Na muri Jisu se vakabauti Jisu Karisito eda na lakova na sala sa bera ni da lakova oti sa tu e matada, ia eda sa lako tiko ga ena vakabauta ena galala sa solia ko Jisu Karisito. VI. **Sa yaga meda veitalanoataka na veitaro ogo: Nai vakasala vinaka ga meda veivuketaka na colata nodai colacola? Ena rawa li mo vakadodonutaka na nomui tokani ke cala?Na sala cava ko muria?Tukuni yalotaka mada nomu vakabauta meda kila ka vuli mai kina?**

D. Ai Vakamacala me baleti Luke: *Ko Luke e vola nai vola e rua ogo: ko Luke na Kosipeli kei na Cakacaka ni Apositolo. Meda raica mada vakalekaleka: Na vuniwai ko Luke [Kolosa 4: 14], na kai Kirisi, kenai balebale ni tamata lotu vaKarisito ka sega ni Jiu me vakataki iratou na tisaipeli nei Jisu se ko iratou ka vola na vo ni Kosipeli: Maciu, Marika kei Joni. Ko Luke e vola taumada na Kosipeli rauta na 60 AD/ACE mai Roma se Sisaria. Ni oti ga na Kosipeli sa raica ni ganita me vola na Cakacaka ni Apositolo se ganita vinaka me vakatokai me Cakacaka ni Yalo Tabu ka vakuria kina nona kila vakavuniwai ka sa ciqoma ni tiko tale edua na kaukauwa ni veivakabulai, ko ya na kaukauwa ni Kalou. Sa volai [63-70AD/ACE] nai vola vei Ceofilo [theo –kalou, philo-lomana], rairai dua na turaga lotu se dua nai vavakoso e ‘lomana na Kalou.’ Sa tomana kina na veika sa vakayacora ko Jisu, o koya ka vakatavuvuli vei ira na tamata, mate, ia sa tucake tale mai na mate, kei na nona kaucake ki lomalagi. Sa solia na Yalo Tabu mei solisoli ka yu ni kaukauwa mera qarava kina nai tavi vakaiapositolo. Sa tekivu na kadre ni Tukutuku Vinaka mai Jerusalemi ka dewa yani ki vuravura raraba [Cakacaka 2:1ff]. E vica na tikina bibi meda kila taumada: 1. Na veivakabulai sa mai vakayacora na Kalou ena bula nei Jisu sa baleti yuravura taucoko [inclusive]: a. Ko Luke e sega ni vakacuruma nai tukutuku me kua ni vunautaki nai Tukutuku Vinaka vei ira na kai Matanitu tani me vaka ena Maciu 10:5-6 [cf Marika 6:7-13; Luke 9:1-6]; b. Sega ni vakacuruma na veitalanoa ni marama ni Kenani kei Jisu ena Maciu 15:21-28 [cf Marika 7:24-30]; c. Ko Luke e sega so ni vakabibitaka na kena vakayacori na parofisai mai nai VTM me vakataki Maciu. 2. Sega ni vakataki Maciu kei Marika, ko Luke sa qarauna me tekivutaka nonai tukutuku me salavata kei nai tukutuku ni gauna ko ya [raica e cake “an orderly narrative/account”--- “mai nai vakatekivu, meu veidutaitaka nai vola vei kemuni” Luke 1:3]: na bula vakapolitiki, vakailavo, veimaliwai kei na bula vakavanua [historical/geopolitical]. Na nona Kosipeli sa vakarautaki me baleti vuravura raraba. 3. E levu cake na matailalai ni nona tukuna na bula, mate kei na tucake tale ni Turaga ko Jisu. E levu cake nai talanoa*

me vakadinadinataka kina na tucake tale ena nona vakaraitaki koya vei iratou na tisaipeli. 4. Vakavolekati keda sara enai talanoa totoka ni yuvale [pen-portraits]: Elisapeci kei Sakaraia [1:5-25,57-80], Meri kei Josefa [1:26-56;2:1-26, 41-52]; Simione kei Ana [2:25-38] kei Joni na Dauveipapitaisotaki [3:1-20]. Oqo ko ira na turaga kei na marama e sotava ko Jisu ena nona bula. 5. Nai talanoa e rawa nida vakasamataka, veitalanoa kina ka raica na kena yaga ena noda bula: Na nodra vakadinadina ko ira era sa rawai ena bula ni Dauveiqaravi Levu, nai Vakabula ni tamata vakabulai, na Turaga ko Jisu [1:1-2], na marama ka lumuta na yavai Jisu ena waiwai [7:36-50], nona qaravi Sakeusa ka vakabulai koya [19:1-10], sota kei ira so tale na tisaipeli ka sega ni dua vei iratou na lewe 12, ko ya ena gaunisala ki Emeo [24:13-15]; 6. Sa tukuna e dua na 'Jisu' dauveikauwaitaki ka dauloloma: na marama ka lumuta na yavana [7:36-50], na marama turudrabalavu ena 12 na yabaki ka tara na tutu ni nonai sulu ena gaunisala vei Jairo [8:41-42,49-56] me laki vakabula na luvena yalewa yabaki 12 [8:43-48], na vada mai Neini ka vakabula na luvena tagane [7:11-17]. 7. Na totoka kei na titobu ni loloma mai vale [ni Kalou] ena veivosoti kei na vakabokoci ni valavalaca me vaka nai talanoa ena Luke 15:1-32: na sipi sa yali, na tiki ni siliva sa yali, na gone sa yali se gone cidroi. 8. Na nodra kauwaitaki na dravudravua, tamata e biligi tani ka vakalolomataki ka okati kina na marama. Sa vutuniyau ko Luke enai talanoa e veivakauqeti ka veilauti me yaga ena noda bula ni soKalou, vakadinadinataka Jisu kei na noda veiqaravi ena vanua eda bula kina.

Luke 10: 1-11, 16-20; [Maciu 9:37-38; 10:7-16;11:21-23]: Meda wasea vakatolu na veitikina oqo: **I. Tikina 1-12: na nodra talai yani na lewe 70 [eso na vu (source) ni vola e 72]: A cava e 70 kina? E tolu na kena vakasama: 1. Na 70 nai vukevuke nei Mosese: [T/Lekutu 11:16-17,24-25]; 2. Na lewe ni Matabose levu ni Lotu na 'Sanhedrin'; 3. Sa nanumi taumada ni lewe ni matanitu e vuravura raraba e 70 ka dodonu me tarai vuravura taucoko nai Tukutuku Vinaka, ka tiko ena vakasama nei Luke ka ni dau nanumi ira na kai matanitu tani. E talei nida raica nai tuvatuva ni veivakalotutaki oqo, **na buli [caka] tisaipeli se veivakatisaipelitaki:** i. Era sa lewe vuqa na muri Jisu tiko, ia oqo eda rawa ni vakadinadinataka nira sa tiko eso ka ra sa vakavulici ka ra **nuitaki** mai vei Jisu mera talai yani ena 'veivakatisaipelitaki,' [e vosa vinaka cake na veivakatisaipelitaki mai na 'kaulotu'se 'veivakalotutaki']. ii. Sa vakadeitaki talega nai tuvatuva ni veiqaravi ni veivakatisaipelitaki, ko ya mera lako lewe yarua. Era sa liu na 70 ka la'ki buli tisaipeli sara, qai muri yani ko Jisu ena veivakadeitaki [follow up]. Sa vakadeitaka ko Jisu ni sa matua na were se nai teitei, ia sa gadrevi vakalevu me lewe levu mera la'ki tatamusuki, ko ya era sa vakarau tu na tamata mera vakabauti Jisu. Mera vakavakarau ga ena masumasu ka ni levu tu na meca 'na olifa ena kedra maliwa na sipi' mera qaqarauni kina. Na la'ki buli tisaipeli [kaulotu] sa salavata kei na vakanuinui ni ra na la'ki kauwaitaki ka vukei. iii. Mera lako ga ka kua ni kauta vata yani kei nodrai yau se tagai lavo, **lako mamada ga.** [Raica II Tui 5: 21-27 na veika e vakayacora ko Keiasi na cauravou vuli parofita nei Ilaisa.]**

Curu ki na dua na vale ka tiko kina, kevaka ko sa lomani, solia kina na vakacegu, ke ko sega ni lomani, vakasuka na nomu veivakacegui ka toso tale yani. iv. A cava mera la'ki cakava? Me ia na veivakabulai vei ira sa tauvimate, ka vakabibitaka ni sa yaco mai na Matanitu ni Kalou. O cei na Matanitu ni Kalou oqo? Ko Jisu ga sa kauta mai na Matanitu, baleta ni *sai Jisu ga na waqawaqa [embodiment] ni Matanitu oqo se nona veiliutaki na Kalou e vuravura.* Vei ira na sega ni ciqoma na Tukutuku Vinaka, era sa na sotava ga na kedrai sau, baleta ni sa tu oti na Nona veilewai na Kalou me vakaga a yaco mai Sotoma. II. Tikina 13-16 na veikoro eso era sega ni ciqoma nai tukutuku vinaka ka tawa vakabauta: i. Nai lakolako oqo era goleva taumada na veikoro e Isireli, ia ni ra sa sega ni ciqomi ira na Daukaulotu, ka ra sa sega ni veivutuni ni a dodonu mera rogoca nai Tukutuku Vinaka; 'o koya ko ya sa na uasivi cake me yunautaki na Matanitu ni Kalou vei ira na kai matanitu tani ka rawa nira veisau. Eda kilai Peciseita, ia ko Kerosini e veiqaravi vakalevu kina ko Jisu, ia e sega ni ratou tukuna na Kosipeli vava. E okati kina ko Kapenaumi na koro vakaIsireli ka vakacerecerei mada e liu, na koro oqo e dodonu me kila na Kalou ko Jiova, ia baleta nona talaidredre ena botoraki sobu ena vanua e sega ni namaka...ena vakalolomataki. ii. Na lewe 70 na daukaulotu era digitaki, vakavulici, ka talai ira yani ko Jisu. Ke ra sega ni vakarogoci na 70, ka vakabauti na nodrai tukutuku, sa na vaka ga na nodra sega ni rogoci Jisu se vakabauta na Nonai tukutuku. III. 17-20, na nodra lesu mai na 70 ena nodra veivakatisaipelitaki [kaulotu]: i. Sa mana ka yaga vakalevu nai lakolako ni kaulotu, lewe levu sa vakabulai ka sereki mai nai vesu ni tevero kei na Vunica. Ni yaco na veika oqo sa vakaga e tarai Setani e dua na kaukauwa vaka na livaliva ka botoraki koya sobu mai lomalagi. E dodonu mera reki na 70 na tisaipeli, sega ena vuku ni cakacaka era sa vakayacora, ia ena vuku ga ni sa volai na yacadra enai vola ni bula. ii. Nai solisoli e solia ko Jisu e sega mera vakayagataka mera rogo se dokai kina, ia me vukei ira ena nodra tukuna nai Tukutuku Vinaka ni Matanitu ni Kalou sa kauta mai na Turaga ko Jisu Karisito. IV. *Oqo e dua na tikina bibi, eda sa wilika nai Vaga, eda sa wilika nai Vola Tabu, sa yaga meda veitalanoataka mada na sala ni kaulotu era muria na 70 ka tuva sara nai tuvatuva ni noda lawalawa ni veivakatisaipelitaki. Sa bolei keda meda lako yani ka buli tisaipeli. Sa sega na tiko ga e vale ni lotu [maintenance church], ia me vaqarai ira na tamata mera veisau me nei Jisu [discipling church, or people in the church or saved*

Christians helping people to receive Jesus Christ as Lord and Saviour]...oqo dina ga na ka dina sa bolei kina na lotu ena gauna oqo ...sa yaga me veitalanoataki vakabibi.

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegeesis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa oqo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.

VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori? Jovili kei Lisa Meo